

АРТТЕРАПИЯТА И НЕОБХОДИМОСТТА ОТ НЕЯ В СПЕЦИАЛИЗИРАНИТЕ РЕХАБИЛИТАЦИОННИ ЗАВЕДЕНИЯ У НАС

***И. Михайлова, Н. Цачева, А. Маринова, П. Добрилова
и П. Маринова***

Филиал „Проф. д-р Иван Митев“ – Враца, МУ – София

Резюме. Развитието на арттерапията в България предполага и навлизането ѝ в специализираните болнични заведения за рехабилитация. Необходимостта от подобен род терапия е продиктувана от нарастващия брой пациенти в тези лечебни заведения с разнородни онкологични, сърдечно-съдови заболявания, заболявания на опорно-двигателния апарат и нервната система. Според редица известни лекари и специалисти от цял свят прилагането на арттерапията като съпътстваща терапия по време на рехабилитацията на дадено заболяване е от голяма важност за възстановяването и лечението на пациента. Нейното действие може да бъде разглеждано не само като психично въздействие, но и като процес на влияние върху физическото състояние на лекувания се.

Ключови думи: арттерапия, рехабилитационна дейност, социализация

ART THERAPY AND ITS IMPLICATION IN SPECIALIZED HOSPITALS IN BULGARIA

***I. Michailova, N. Tzacheva, A. Marinova, P. Dobrilova
and P. Marinova***

*“Professor Ivan Mitev” Vratza Department,
Medical University – Sofia*

Summary. The development of art therapy in Bulgaria implies an entry into specialized hospitals for rehabilitation. The need for this kind of therapy is dictated by the growing number of patients in these hospitals with various oncology, cardiovascular diseases, diseases of the musculoskeletal system and the nervous system. According to a number of specialists worldwide application of the art therapy as an adjunctive therapy in the rehabilitation of diseases is of great importance for the recovery and treatment. Its impact can be seen not only as a psychological impact but also as a process of influence on the physical condition of the healing.

Key words: art therapy, rehabilitation activities, socialization

Въведение

Използването на арттерапията в здравните заведения у нас е непопулярен метод за въздействие и лечение. В развитите европейски страни, в САЩ и в Русия арттерапията има заслужено място като клинична практика. Учени като А. Копытин изследват нейното значение от различни страни. Авторът [2] изброява най-характерните черти на клиничната арттерапия с оглед нейното приложение в медицината и здравните заведения:

- Ориентация на арттерапевтичната интервенция към лечение и превенция в областта на медицината.
- Използване на творческата активност на пациентите като спомагателен или основен фактор за профилактика и лечение на психични и физически соматични и психосоматични заболявания, както и за рехабилитация на лица с психични и физически увреждания.
- Фокусиране не само върху универсалните, но и върху диференцираните арттерапевтични интервенции при конкретното лечение и профилактика, при които се отчитат спецификата на заболяването, симптомите му и патогенезата.
- Стремение към инструментализация и стандартизация на интервенциите, за постигане на лечебната цел и съобразени не само с външните прояви на болестта, но и с факторите и механизмите, довели до това състояние.
- Повишено внимание върху ефективността от лечебно-профилактичното въздействие, въз основа на проведените изследвания, съобразени с критериите и принципите на доказателствената медицина.
- Висока степен на централизация и контрол от административния и управленския персонал и от обществеността, включително професионални и граждански организации.

Приложението на арттерапията най-добре е застъпено в психиатрията. Навсякъде чрез нейното целенасочено използване при лечението на психично болни пациенти е постигната нова степен на овладяване на психичните разстройства, особено при възрастни лица с тежка деменция.

Особено високо ниво са достигнали английските и американските сертифицирани арттерапевти в специализираните психиатрични клиники Паула Лозато, Сара Люис и др. Резултатите от

работата им с лица с тежки параноидни състояния, моно- и биполарни разстройства, педофили, с тежки сексуални престъпления, психотични състояния при наркозависими и с възрастни с тежка деменция са потвърдили промяната, до която може да достигне личността вследствие на досега с изкуството. В Русия, Холандия и други страни се излагат често произведения на психично болни като част от терапевтичния процес.

В България законното прилагане на арттерапията като вид терапевтична и рехабилитационна дейност в здравните заведения присъства единствено в Медицински стандарт „Психиатрия“, Наредба № 24 от 7 юли 2004 г. Липсата на официален законов регламент у нас води до редица спънки, които възпрепятстват нейното приложение в многопрофилни и здравни заведения. Но въпреки тях тя заема все по важна роля, и то във водещите психиатрични клиники у нас, а също и в други по вид здравни заведения.

В психиатричната болница „Св. Иван Рилски“ – София, дейността е организирана в артателите, като част от оздравителната програма на болницата. Подобни ателиета имат почти всички центрове за психично здраве в страната.

През последните години арттерапията се внедрява успешно при лечението и рехабилитацията на онкоболни. В Онкологичната клиника *Бад Трисъл*, Мюнхен, наред с най-модерната в света апаратура за диагностициране и лечение на онкозаболявания са въведени и арттерапевтични интервенции за преодоляване на проблеми, свързани с психичното състояние при пациентите [7].

В България, като съвременен поглед върху комплексната грижа за пациентите с онкологични заболявания, е в действие Програма „Виктория“, като работещ модел за рехабилитация след операция на рак на гърдата. Тя е разработена от специалисти по физикална медицина от „Специализирани болници за рехабилитация – Национален комплекс“ ЕАД, от клинични психолози от Асоциация на пациенти с онкологични заболявания. Провежда се в една от базите на „Специализирани болници за рехабилитация – Национален комплекс“ – Банкя. В нейната платформа специалистите са заложили:

- възприемане на болестта като част от собствения живот и възприемане на промяната след оперативната интервенция, емоционално стабилизиране
- редуциране и премахване на страха от влошаване на състоянието и от неблагоприятен изход

- благоприятно повлияване при липса на енергия, потиснато настроение, снижени подтици, загуба на интереси
- мобилизиране на личностни ресурси по време на криза
- възстановяване на ежедневиия ритъм, подобряване на самочувствието, повишаване на качеството на живот.

Инструментите за рехабилитация са приложни изкуства, арт-терапия, музикотерапия и трудотерапия [3].

Център за социална рехабилитация и психологична подкрепа на онкоболни е разкрит и в Бургас. Специалистите смятат, че „за да се пребориш с болестта, е важно да си в добро психично здраве“. В основата на рехабилитационния процес те залагат на различни видове арттерапия и психологични тренинги за борба със стреса.

От началото на 2012 г. в Клиниката по детска клинична хематология и онкология към МБАЛ „Св. Марина“ – Варна, се осъществява програмата за арттерапия „ARTON“. Нейната цел е постигане на пълноценно психично здраве и високо качество на живот на пациентите с онкологични и хронични кръвни заболявания на възраст от 3 до 18 години, както и на техните семейства.

Според медицинския екип, реализиращ програмата, арттерапията като форма на релаксираща терапия може да осъществи контрол върху определени болестни симптоми, емоции и други затруднения по време на лечебния процес и да помогне за побързото възстановяване на пациентите и техните семейства както на психично, така и на телесно ниво [6].

Арттерапията вече намира място и в други области на медицината. В Специализирана болница за активно лечение по детски болести – София, при провеждането на водна рехабилитация за деца с ревматоиден артрит като съпътстваща терапия е заложено на арттерапията в помощ при ставните заболявания и за развитие на фините движения на ръцете и подобряване на комуникацията при децата.

Цел

Целта на настоящото изследване е да се проучат необходимостта от арттерапия и информираността за нея в различни по вид рехабилитационни заведения.

Материали и методи

В статията са представени част от резултатите от:

- проучване, проведено в периода месец март–август 2015 г. в Специализирана болница за рехабилитация „Св. Мина“, град Вършец, обл. Монтана, и Специализирана болница за рехабилитация и продължаващо лечение – град Мездра.

- мащабен проект „Грант 2015“ на тема: „Социализация, ресоциализация и социална адаптация чрез приложимост на арттерапия в социални и рехабилитационни заведения“, финансиран от Съвета по медицинска наука при Медицински университет – София. Проучването е проведено в две рехабилитационни заведения, намиращи се на територията на Република България, в град Баня, област София, и град Баня, област Карлово, в периода август–септември 2015 г.

За постигане целта на проучването са използвани следните методи:

- Социологичен метод чрез анкетни карти при работещите, пациентите и експертите в Специализирана болница за рехабилитация „Св. Мина“ – град Вършец, обл. Монтана, и Специализирана болница за рехабилитация и продължаващо лечение – град Мездра.

- Социологичен метод, проведен сред потребители на услуги на две рехабилитационни заведения – в град Баня и град Баня, Карловско. Приложена е анкетна карта с 35 отворени и затворени въпроса и въпросник с 9 отворени и затворени въпроса. Източник на информация – резултатите от попълнените анкетни карти и въпросника.

- Експериментален метод – проведен е експеримент с две опитни групи от по 10 души, които са предоставили отговори на анкета и въпросник преди и след провеждането на арттерапевтични сесии в три последователни дни от престоя им в рехабилитационните заведения в град Баня и град Баня, Карловско.

- Извършени арттерапевтични дейности: рисуване, оцветяване, изработване на предмети. Източник на информация – резултатите от попълнените анкетни карти и въпросника.

- Статистически метод – данните са обработени с помощта на компютърната програма Excel и специализирания продукт за обработка на статистически данни SPSSv19. Резултатите са представени чрез таблици и фигури.

Обем на проучването

- Проучването в Специализираната болница за рехабилитация „Св. Мина“ – град Вършец, обл. Монтана, и Специализираната болница за рехабилитация и продължаващо лечение – град Мездра, обхваща 36 работещи, 5 ръководители/експерти и 43-ма пациенти в съответните здравни заведения.
- Обект на проучването по проекта „Грант 2015“ на тема: „Социализация, ресоциализация и социална адаптация чрез приложимост на арттерапия в социални и рехабилитационни заведения“, са 134 потребители на услугите.

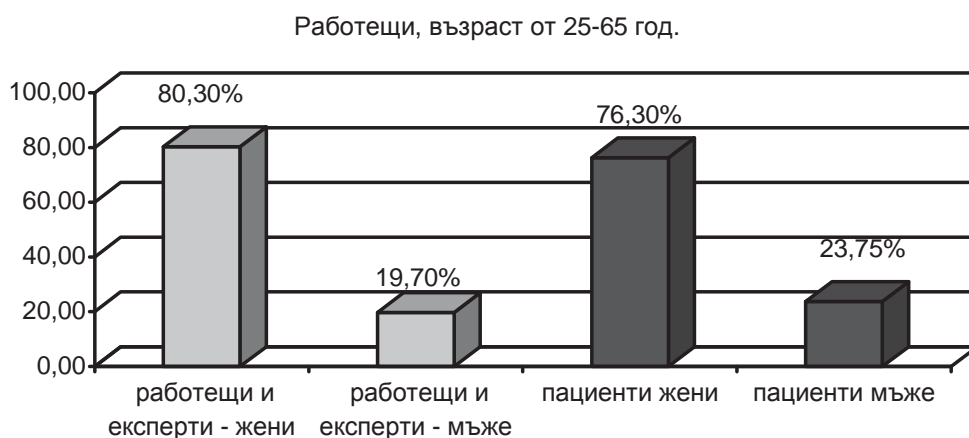
Време и критерии за провеждане на проучването

- Анкетното проучване в Специализираната болница за рехабилитация „Св. Мина“ – град Вършец, обл. Монтана, и Специализираната болница за рехабилитация и продължаващо лечение – град Мездра, е проведено през периода март–август 2015 г.
- Проучването в двете рехабилитационни заведения – в град Баня и град Баня, Карловско, е проведено през периода месец август–септември 2015 г.
 - Критериите за включване са: лица, пребиваващи в рехабилитационните заведения, мъже, жени, пълнолетни.
 - Критериите за изключване: несътрудничащи пациенти по преценка на анкетиращите.
 - В двете рехабилитационни заведения в град Баня и град Баня, Карловско, са сформирани групи по 10 доброволци и в три последователни дни са провеждани арттерапевтични сесии, водени от арттерапевт в продължение на 90 минути. В последния ден при тези лица е приложен социологически метод, като е проучена удовлетвореността им от въздействието на арттерапията чрез предварително изготвени индивидуални анкетни карти.

Резултати и обсъждане

В социологическото проучване, проведено в Специализираната болница за рехабилитация „Св. Мина“ – град Вършец, обл. Монтана, и Специализираната болница за рехабилитация и продължаващо лечение – град Мездра, участват 41 работещи и експерти на възраст от 25 до 65 год. – 80,3% жени и 19,7% мъже; пациенти (43-ма души) на възраст от 36 до 75 год., с разпределение по пол – 76,3% жени и 23,75% мъже.

В изследването по проекта „Грант 2015“ участват 134 мъже и жени на възраст от 44 до 71 г., като разпределението на участниците по пол е 68,7% жени и 31,3% мъже (фиг. 2).

Фиг. 1. Разпределение на работещи, експерти и пациенти по пол и възраст в Специализирана болница за рехабилитация „Св. Мина“ – град Вършец, и Специализирана болница за рехабилитация и продължаващо лечение – град Мездра

Фиг. 2. Разпределение на пациентите по пол и възраст в рехабилитационните заведения в град Баня и град Баня, Карловско

На работещите и експертите в рехабилитационните болници бе зададен въпросът: „В институцията, в която работите, има ли център за трудотерапия, в който да се прилага арттеарпия?“. Отговорите са отразени в табл. 1.

Установява се, че 75,0% от работещите и 40% от експертите са отговорили, че няма трудотерапевтичен център, и само 19,4% – че има такъв център.

В проучването бе зададен и въпрос относно необходимостта от такъв център, в който да бъдат прилагани различни арттерапевтични дейности (табл. 2).

Таблица 1. Наличие на център по трудотерапия

Отговорили	Работещи		Експерти	
	Абсол. честота	Относ. честота	Абсол. честота	Относ. честота
Има трудотерапевтичен център	7	19,4	3	60,0
Няма център за трудотерапия	27	75,0	2	40,0
Total	34	94,4	5	100,0
Missing System	2	5,6		
Total	36	100		

Таблица 2. Необходимост от създаване на трудотерапевтичен център според работещите

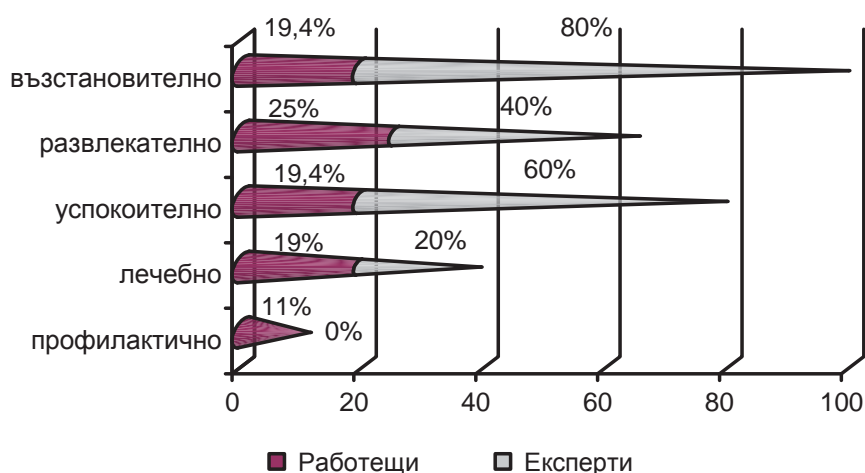
Въпрос: Ако няма трудотерапевтичен център – смятате ли, че е необходимо да бъде създаден?				
Отговори	Абсолютна честота	Относителна честота	Процент от валидни отговори	Кумулативен процент
Да, много е необходимо	5	13,9	15,6	15,6
Да, необходимо е	16	44,4	50,0	65,6
Не съм сигурен дали е необходим	6	16,7	18,8	84,4
Не е необходим	3	8,3	9,4	93,8
Не съм запознат/а	2	5,6	6,3	100,0
Total	32	88,9	100,0	
Missing System	4	11,1		
Total	36	100,0		

Според данните от таблицата 65,6% от работещите и 100% от ръководителите на здравните заведения смятат за необходимо създаването на трудотерапевтичен център, 18,8% не са сигурни дали е необходим и 8,3% считат, че не е необходим.

В проучването бе наблегнато на разбирането за същността на арттерапията от страна на работещите, експертите и пациентите (фиг. 3).

Според работещите и експертите значението на арттерапията е предимно възстановително – 19,4% и 80%, успокоително – 19,4% и 60%, и развлекателно – 25% и 40%. По-малко са оценили арттерапията като дейност с лечебен ефект – 19% от работещите и 20% от експертите, и само 11% от работещите са отдали значение на профилактичното действие на арттерапията.

Особен интерес буди разбирането на пациентите във всички специализирани болници относно въпроса: „Какво точно е арттерапията?“.

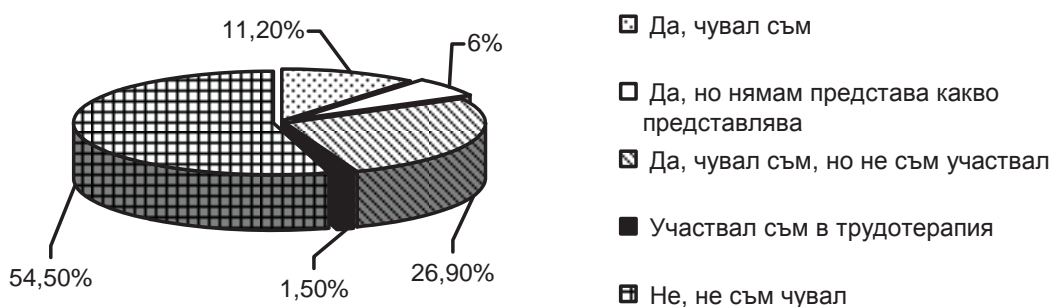
Фиг. 3. Какво е действието на арттерапията според работещите и експертите в Специализирана болница за рехабилитация „Св. Мина“ – Вършец, и Специализирана болница за рехабилитация и продължаващо лечение – Мездра

Таблица 3. Арттерапията и нейната същност според пациентите в Специализирана болница за рехабилитация „Св. Мина“ – Вършец, и Специализирана болница за рехабилитация и продължаващо лечение – Мездра

Въпрос: Какво точно е арттерапията, моля опишете свободно				
Отговори	Абсолютна честота	Относителна честота	Процент от валидни отговори	Кумулативен процент
Неотговорили	33	76,7	76,7	76,7
Дърворезба	1	2,3	2,3	79,1
Лечение с изкуство	3	7,0	7,0	86,0
Не знам	1	2,3	2,3	88,4
Рисуване	4	9,3	9,3	97,7
Трудова дейност	1	2,3	2,3	100,0
Total	43	100,0	100,0	

От пациентите 76,7% не са отговорили на въпроса, което би могло да се тълкува като незнание и чувство на неудобство. Малка част от отговорилите са разбрали арттерапията като рисуване – 9,3%, лечение чрез изкуство – 7%, и по 2,3% – за дърворезба, трудова дейност и отговор „незнам“. Това свидетелства за пълната неинформираност на населението за същността и действието на арттерапията, затова и усилията на арттерапевтите и трудотерапевтите трябва да бъдат насочени именно в тази посока.

При поставяне на същите въпроси на потребителите в другите 2 рехабилитационни заведения в град Баня и град Баня, Карловско, впечатление прави тяхната незапознатост с трудотерапията и арттерапията. На въпроса „Чували ли сте за трудотерапия?“ 44,1% отговарят положително. Процентното разпределение при тях е следното: 11,2% посочват отговор „да, чувал съм“, 6% – „да, но нямам представа какво е трудотерапия“, а 26,9% заявяват „чувал съм, но не съм участвал“. Цели 54,5% от респондентите посочват, че изобщо не са чували за трудотерапия. Едва 1,5% от анкетираните заявяват и участие в трудотерапевтични дейности (фиг. 4).

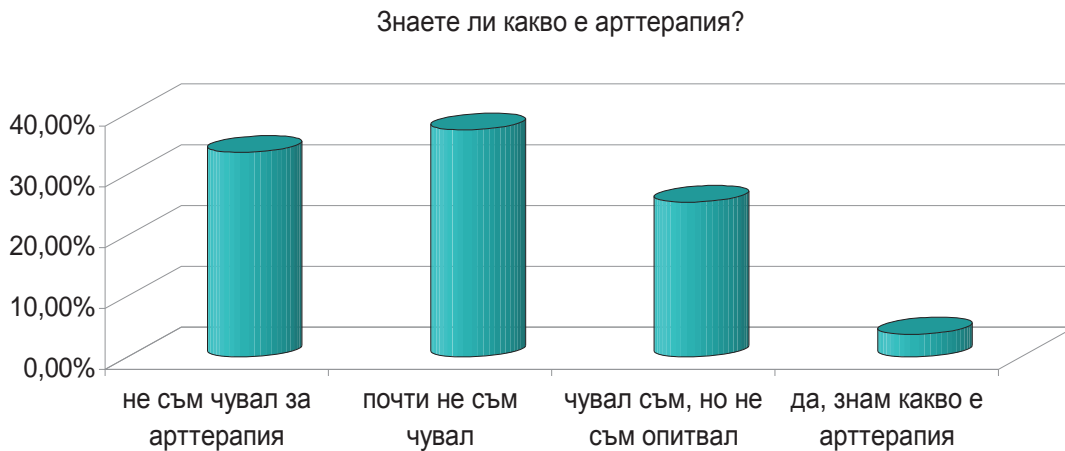

Фиг. 4. Информираност относно същността на трудотерапията в балнеохотелите в град Баня и град Баня

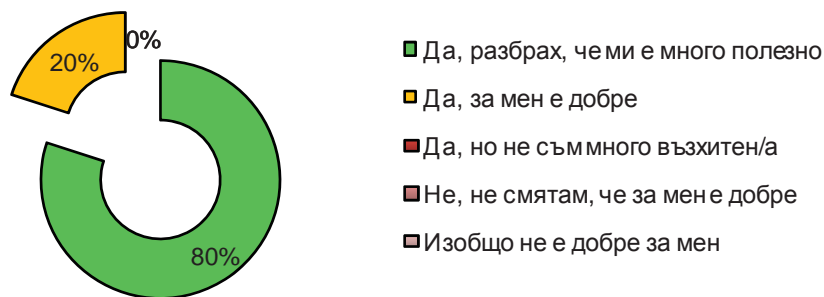
Неубедително отговарят респондентите и на въпроса знаят ли какво е арттерапия. Отговор „не съм чувал за арттерапия“ посочват 33,6% от анкетираните. С „почти не съм чувал“ отговарят цели 37,3%. „Чувал съм, но не съм опитвал“ посочват 25,4% от анкетираните и едва 3,7% твърдят категорично, че са чували и са наясно с арттерапията (фиг. 5).

След провеждането на арттерапевтичните сесии в три последователни дни мнението на същите участници относно арттерапията се промени в нейна полза. Всички бяха доволни от досега си с изкуството. На въпроса „Промени ли се мнението Ви за

арттерапията, след като участвахте в трите арттерапевтични сесии?“ 80% са отговорили, че са разбрали, че за тях е много полезно, а 20% са посочили, че за тях това е добре (фиг. 6).

Фиг. 5. Информираност на участващите в арттерапевтичните сесии потребители относно арттерапията преди провеждането на експеримента

Фиг. 6. Промяна в нагласата спрямо арттерапията след експеримента в специализираните рехабилитационни заведения в град Банкя и град Баня, Карловско

Изводи

1. Арттерапията – прилагана като част от занимателната трудотерапия, е слабо позната за пациентите и работещите в специализираните рехабилитационни заведения.

2. Пациентите на рехабилитационните заведения почти не са запознати с различните видове арттерапия и не са имали възможност да участват в тях.

3. След провеждането на тридневните артсесии потребителите са с променена нагласа спрямо арттерапията като вид терапия, която би могла да допринесе за тяхното възстановяване.

4. Членовете на експерименталните групи оценяват арттерапията като високоефективен метод за позитивно въздействие

върху психичното и емоционалното състояние и биха се включили с готовност отново в подобни дейности.

Заклучение

Приложението на арттерапията в здравните заведения у нас е прогресивно развиващ се процес, който трябва да бъде подкрепен официално от здравната политика на страната с цел превенция и опазване на човешкото здраве. Популяризирането на арттерапията като метод за въздействие върху психичното състояние сред потребителите на рехабилитационни услуги в България е от съществена важност за реализирането на този процес. Ниската информираност относно същността на арттерапията е и причината за това тя да не бъде използвана на този етап в специализираните рехабилитационни заведения. Една такава интервенция, каквато е арттерапията, безспорно доказва безотказното ѝ възприемане и необходимостта от алтернативен метод за справяне със стреса, предизвикан от появата на заболяване при хората.

Библиография

1. Б о р и с о в , В. Медицина – наука – изкуство. 1979, 65 с.
2. Б о р и с о в , В., Ц. Воденичаров, К. Юркова, С. Попова. Социална медицина. Учебник за медицински колежи. София, 2006.
3. К о п ы т и н , А. И. Социальная и клиническая арт-терапия. Электронный ресурс, клиническая и медицинская психология: исследования, обучение, практика. – Электрон. науч. журн., 2013 – N 2 (2). – URL: <http://medpsy.ru/climp>
4. П а в л о в а , К., М. Колева, Е. Адърска. Програма „Виктория” – работещ модел на рехабилитация при оперирани от карцином на гърда. (Презентация).
5. П о п о в , Т. Применение арттерапии в социальной сфере. – Вестник Восточно-Сибирской открытой академии.
6. Ц а ч е в а , Н., К. Любомирова, М. Янчева, Т. Кондурджиев, Е. Насева. Трудова медицина и обществено здраве. III част. Статистика в трудовата медицина. С., 2015, 183.
7. <http://www.framar.bg>
8. <http://www.oncogermany/>
9. http://www.puls.bg/health/news/news_8407.html

✉ *Адрес за кореспонденция:*
И. Михайлова
Филиал „Проф. д-р Иван Митев“ – Враца
МУ – София